

L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS CENT ANYS DESPRÉS

Joan MARTÍ I CASTELL

Dijous 26 de juliol de 2007

Institut Ramon Llull

XXI Jornades internacionals per a professors de català

IDEC-Universitat Pompeu Fabra

Balmes, 132 (cantonada Rosselló)

9,30 h

Tenint especialment en compte el públic a qui tinc el gust d'adreçar-me, més que fer una relació dels fets fonamentals que han caracteritzat els cent anys d'existència de l'Institut d'Estudis Catalans, prefereixo convertir la meva exposició en unes reflexions entorn del sentit que pot tenir un segle després d'haver estat fundat.

Qualsevol corporació ha d'ésser una resposta de servei concreta a unes necessitats reals que la societat reclama; ha d'ésser-ne, doncs, una plataforma per a unes finalitats justificades, que s'han d'imposar com a objectius i que són, en definitiva, allò que la sustenta i que l'omple de sentit.

Aquesta consideració, al meu entendre tan òbvia, comporta una conseqüència que no sempre es té prou en compte: si no es vol caure en una existència impulsada solament per inèrcies estèrils que es perpetuen, la raó d'ésser de qualsevol col·lectiu ha de sotmetre's periòdicament a la reflexió dels qui el constitueixen, per tal de verificar, si més no, tres possibilitats:

a. Que cal que continuï sense modificacions essencials, perquè el context, en totes les seves vessants, no les requereix.

b. Que cal que continuï, però ajustant-se a un marc nou, producte de canvis socials, culturals, econòmics, polítics, etc., i que, per tant, ha de revisar completament o parcialment les seves normes de funcionament, els seus fins prioritaris, el seu capteniment.

c. Que ja ha acomplert circumstancialment els objectius per als quals va ésser creat i que, en conseqüència, res no legitima prou la seva continuïtat.

Els supòsits *b* i *c* són aquells dels quals en depèn la solidesa i, en darrera instància, el dret i el deure d'ésser: pel *b*, una corporació podria esdevenir obsoleta o podria

desenvolupar-se de manera inadequada, amb la conseqüència de no portar a cap correctament les accions per a les quals es fundà i que el pas del temps ha modulats, de manera que demanen formes noves d'organització, modificacions en direccions diverses, que no se sap o que no es vol copsar i admetre, perquè es tem absurdament la deslleialtat als orígens perquè s'hi podria estar irracionalment i cegament lligat. Pel *c* hom es podria negar a acceptar que resulta incongruent de mantenir una entitat que ja ha arribat a les metes imposades, que no en té de noves i que, per tant, no té sentit de forçar-ne una continuïtat que inevitablement no pot ésser sinó inercial.

L'Institut d'Estudis Catalans fou constituït per Enric Prat de la Riba l'any 1907, a inicis, doncs, del segle passat. Quan n'estem celebrant el centenari, és pertinent que ens plantejem amb profunditat i amb total objectivitat almenys dues qüestions:

a. Si als nostres dies és encara imprescindible.

b. En el cas d'una resposta afirmativa a *a*, si cal que se sotmeti a noves estructures d'ordenació i de procediment generals i concretes, o si, en canvi, res no hi ha d'ésser substancialment transformat.

Vejam els principis que mogueren Enric Prat de la Riba a la fundació de l'Institut; es poden resumir en aquests tres:

a. Exigència i rigor científics.

b. Catalanitat.

c. Obertura a l'exterior.

Respecte a l'exigència i el rigor científics, és indubtable que avui tots els territoris de llengua i cultura catalanes han d'involucrar-se, i s'hi involucren, en el procés general de progressar en el coneixement i l'evolució positiva de la realitat, d'acord amb els avenços metodològics i servint-se de les noves tecnologies, que permeten una eficàcia i una consistència en els resultats efectivament competitives.

Respecte a la catalanitat, no cal insistir que som molt lluny encara de la fita desitjada i desitjable en què els Països Catalans siguin considerats dignament com una entitat compacta, no subordinada a cap altra, que, com qualsevol nació, es caracteritza per un passat històric comú i sobretot per un conjunt d'interessos i projectes de futur compartits, que s'expressen amb un idioma que, en la diversitat de la variació, és únic i unitari, i que forgen en llur manifestació la cultura també pròpia i inconfusible.

Finalment, respecte a l'obertura a l'exterior, en cap moment de la història de qualsevol poble no es justifica la decisió de l'aïllament endogàmic, del tancament per pors, per complexos, o, pitjor encara, per supèrbia, a la vida de l'univers més pròxim i més llunyà; s'ha demostrat i es demostra especialment perillós i amenaçador no admetre que tothom necessita de tothom, que mai ningú no es basta per si mateix, ni individualment ni col·lectivament; les autarquies, les reclusions excloents, han conduït, condueixen i conduiran irremissiblement al fracàs.

Heus ací, doncs, que els tres principis que inspiraren la creació de l'Institut d'Estudis Catalans, no solament continuen plenament vigents, sinó que fins i tot, com veurem tot seguit, s'han omplert contemporàniament d'una nova semàntica que els fa particularment destacables.

L'EXIGÈNCIA I EL RIGOR CIENTÍFICS

Els àmbits de la ciència, de la tecnologia i de les arts han evolucionat arreu molt sensiblement en els darrers anys; fins al punt que la societat actual és denominada com la *del coneixement i de la informació*. Encara que els recursos materials i humans que els països més avançats dediquen a la investigació en general siguin literalment irrisoris comparativament amb allò que es destina a altres iniciatives del quefer humà; encara que la prioritització que se'n fa quant a les distintes àrees del saber i sobretot quant als interessos concrets que es persegueixen sovint sigui discutible o fins i tot recriminable; encara que el capteniment socioeconòmic i polític en l'assignació quantitativa i qualitativa dels mitjans per a la recerca sigui distint segons els governs de les diverses comunitats; tot això no obstant, és innegable que la preocupació i la tasca que generen l'activitat investigadora han adquirit en els darrers anys una magnitud molt considerable.

Pel que fa al nostre interès, ens hem de preguntar quin paper ha de tenir avui l'Institut d'Estudis Catalans, en tant que institució, en aquesta activitat investigadora. En el moment en què fou fundat, el país no comptava amb un conjunt suficient d'associacions o d'acadèmies científiques de prestigi que pogués assegurar un lloc digne a la labor de la recerca. Tampoc la universitat no hi destacava com a centre d'investigació puntera; la seva funció principal es limitava a la formació de professionals en les distintes àrees mitjançant la divulgació de coneixements, que, majoritàriament, ens arribaven cíclicament renovats justament d'altres contrades on la recerca sí que havia arrelat i tenia tradició. Així, doncs, estava del tot justificat que l'Institut dels primers anys es lliurés a la noble comesa d'incentivar la investigació dels nostres estudiosos, per tal de fer possible deixar d'ésser subsidiaris, és a dir, simplement receptors passius de resultats obtinguts per altri, enllà de les nostres fronteres, tot evitant, endemés, la dispersió dels esforços dels qui estaven ben preparats per a poder competir amb els d'altres nacions.

L'estat lamentable en què es trobava la universitat espanyola i, doncs, també la catalana, a inicis del segle XX provocà entre nosaltres una iniciativa anterior a la fundació de

L'Institut d'Estudis Catalans: la creació dels Estudis Universitaris Catalans, que feia patent el descontentament dels investigadors respecte a la realitat i la necessitat peremptòria que hi havia de trobar vies per on incentivar la recerca rigorosa. Altrament, els estudis concrets sobre els Països Catalans (llengua, literatura, geografia, història, flora, fauna, etcètera) eren expressament marginats i silenciats en els centres oficials.

Al llarg dels anys, amb la Guerra Civil espanyola per entremig i amb les conseqüències que en derivaren, a part de resultar especialment difícil crear materialment i científicament organitzacions dedicades a la investigació de major transcendència, la universitat es degradà considerablement i, llevat d'honroses però comptadíssimes excepcions personals que professaven en branques diferents de la ciència, no solament continuà corporativament sense la voluntat política de fomentar la recerca, sinó que fins i tot deixà d'ésser transmissora d'allò més destacable que arreu del món s'anava descobrint: el govern autòcrata menyspreà la cultura, el pensament, la innovació. Poca cosa hi tenien a fer els científics, els quals es veieren abocats a l'exili, per tal de trobar el lloc que els permetés de treballar amb dignitat i amb les condicions mínimes necessàries, o bé a una vida pacientment anònima i fins i tot secreta, des de les penúries de la qual investigaven com podien.

L'Institut d'Estudis Catalans es proposà les funcions de consolidar la relativa solució alternativa dels Estudis Universitaris Catalans; amb les dificultats fàcils d'imaginar: la clandestinitat, la manca de recursos i, doncs, l'haver de sobreviure pel mecenatge i sobretot pel voluntarisme. Malgrat tot, la quantitat i especialment la qualitat de les seves produccions científiques merescueren i mereixen el reconeixement internacional.

Amb el retorn de la democràcia a Espanya i, de manera evident, a partir dels anys vuitanta, es produeix un canvi en el plantejament de la investigació, que hem de qualificar d'espectacular. La nova política universitària; l'interès de comptar amb els propis centres de recerca i d'aprofitar els especialistes formats a l'Estat espanyol; la voluntat d'intervenir en projectes internacionals, especialment en el terreny de les noves tecnologies, els programes de R+D+I: Recerca + Desenvolupament + Innovació estatals, nacionals i internacionals, etcètera, transformen completament un panorama desolador. No s'ha assolit, ni de molt, un nivell satisfactori, ni relativament en comparació amb altres països —eren massa el temps i la distància que s'havien de recuperar—; tanmateix, ningú no pot negar que, amb alts i baixos seriosament preocupants, la investigació, la universitat i algunes altres institucions que s'hi dediquen, han fet un salt qualitatiu francament rellevant.

Volia arribar en aquest punt, perquè, si admetem que les vies per on es desenvolupa la recerca avui són clares i diversificades, i, ultra el Consell Superior d'Investigacions Científiques, se centren bàsicament en les universitats, en llurs diversos departaments, en llurs instituts de recerca, en els programes europeus, en els convenis universitat-empresa, etcètera, hom s'ha de preguntar quin ha d'ésser el paper de l'Institut d'Estudis Catalans en l'activitat científica i s'ha de saber donar una resposta desapassionada, gens condicionada per sentiments de nostàlgia que disfressin la realitat, sense forçar, doncs, les coses, i acceptar-ne totes les seves conseqüències.

D'antuvi, pensem que res ni ningú que es proposi de contribuir a la recerca en qualsevol camp del saber no és sobrer enlloc; al contrari, si de cas, manquen especialistes i hem de creure científicament que en mancaran sempre, aquí i arreu, per bé que pugui anar la política d'investigació a esmerçar recursos materials i humans, a subvencionar iniciatives i a formar nous investigadors: la ciència, en definitiva, mai no en té prou, mai no n'ha de tenir prou.

Ara, una cosa és el suport de tota mena que ha de rebre la recerca i una altra no menys important, que té a veure amb l'eficàcia i amb l'eficiència, és com es distribueix aquest suport i qui se n'ha de beneficiar. Lligat amb aquest raonament, ens hem de plantejar qui i com ha d'intervenir en la tasca investigadora. Traslladant la qüestió a les funcions de l'Institut d'Estudis Catalans, hem de preguntar-nos si, en les noves circumstàncies actuals, ha de continuar tenint una responsabilitat directa en la planificació i la realització de projectes d'investigació, i, en el cas que la resposta sigui afirmativa, de quina manera s'ha d'articular en el conjunt de tot el treball que es desplegui en la recerca científica. Responent aquests dos interrogants, haurem reconsiderat oportunament la vigència del primer tret fundacional: l'exigència i el rigor científics.

Per a dilucidar adequadament aquesta primera condició, haurem de tenir inevitablement present la segona, ço és, l'objectiu fundacional de la catalanitat, però, endemés, una circumstància del tot pertinent: que la gran majoria de membres numeraris de l'Institut són professors universitaris, la qual cosa significa ras i curt que té contrets els seus compromisos laborals, que abracen docència i investigació, amb les universitats respectives.

Diguem, doncs, d'entrada, què és el que, al nostre entendre, no ha de fer l'Institut d'Estudis Catalans en l'àmbit de la recerca: seria una política absurda per inútil traslladar a l'Institut allò que per deure de professió s'ha de fer en un departament, una facultat o escola universitàries, un institut universitari de recerca.

Altrament, no tenim per què cloure en l'exclusivitat de la universitat o del Consell Suèrior d'Investigacions Científiques o d'altres instàncies els interessos i les tasques dels investigadors. Tradicionalment, el professorat o l'investigador atenen altres objectius distintius, a més d'aquells que els ocupen a llurs centres; i aquesta tendència, la valorem positivament, perquè, en posar-los en contacte amb iniciatives d'índole diversa, facilita que la investigació estigui més directament al servei de la societat. Així, per exemple, la relació universitat/empresa/iniciativa pública i privada en general és progressivament creixent i indiscutiblement reforça un encaixament altament rendible de les institucions oficials amb les activitats empenedores dels col·lectius que s'ocupen de les diferents àrees del coneixement. L'investigador s'allunya del concepte de persona retreta en la seva torre de vori dels laboratoris i de les biblioteques dels centres superiors oficials, i s'acosta proporcionalment a la idea d'un perfil que el vincula més obertament a qualsevol de les necessitats de la vida col·lectiva.

Penso, per les dades que tenim, que podem parlar de manera general d'un doble engatjament dels qui es dediquen a la recerca: primerament, el que els obliga laboralment, però, segonament, el que (o els que) personalment els permet o permeten de contribuir a diverses causes que consideren dignes mereixedores de llurs esforços.

En un sentit diferent, la metodologia en la investigació des de la perspectiva de la interdisciplinarietat, que s'ha mostrat indefugible per l'exigència de la complementarietat entre les distintes branques de vegades aparentment —només aparentment— molt distants, està canviant també els sistemes de treball en la recerca, que, si vol mantenir-se en el rigor imprescindible, ha de saber i poder relacionar entre si resultats de totes les especialitats científiques.

És des d'aquest punt de vista que, segons la meua opinió, es manté fonamentalment inalterat el primer principi fundacional de l'Institut d'Estudis Catalans. No pas —hi vull insistir— amb la pretensió en altres moments lamentablement, més que legítima, moralment necessària de substituir allò que aleshores no es feia a les seues que en tenien l'obligació; l'Institut no ha de suplantar les universitats ni els centres de recerca, com tampoc no ha d'ésser-ne una via paral·lela independent. L'Institut d'Estudis Catalans ha de tenir la voluntat d'oferir un espai suplementari ampli, que permeti la doble possibilitat a què suara he fet esment que una bona part dels investigadors senten com a imprescindible i que podríem explicitar sintèticament amb aquestes expressions següents tan simples, però tan carregades de significat:

a. Una major projecció social.

b. Una major aplicació de la interdisciplinarietat.

Quant a la necessitat *a*, ens hem de remetre —com he insinuat més amunt— al segon tret fundacional: el de la catalanitat, perquè hi està íntimament fusionat, principalment en dues direccions:

Primera. Som una nació amb greus problemes de reconeixement com a tal, malgrat el que s'afirma a la Constitució espanyola i, és clar, als Estatuts dels territoris de llengua i cultura catalanes; la subordinació de tot ordre que patim es mostra particularment explícita en l'espai de la formació en els diversos nivells, des de la primària fins a la superior, especialment en el fet que no es vol distingir convenientment les diferències culturals de l'Estat. S'admet la varietat lingüística, però des d'una posició de desigualtat basada en un sentiment diglòssic ofensiu i no democràtic, segons el qual, llevat de la llengua castellana, les altres són minoritzades, és a dir, sotmeses a un procés de «folklorització» —en el sentit més despectiu del terme *folklore*— que pretén, entre altres objectius, fer-les poc o gens aptes per a la gran cultura i per a l'alta investigació.

Consegüentment, són molts els investigadors que senten com un deure, que no poden ni volen eludir, reivindicar l'evidència, que la història ja ha demostrat a bastament

mitjançant l'abundosa producció en llengua catalana d'obres científiques de tots els camps de la recerca, que el nostre idioma té les mateixes possibilitats que qualsevol altre com a mitjà d'expressió del pensament. La primera direcció, doncs, se centra en la tasca sociolingüística de recuperació i de reconeixement de la llengua catalana com a instrument normal de transmissió cultural i del saber; no hem de pensar que solament la mala fe és el que fa que hom afirmi que en català no és possible parlar normalment de tot: l'expansió d'una determinada ideologia lingüística ha provocat que moltes persones estiguin sincerament convençudes que és així.

Segona direcció principal. Afecta l'especificitat del coneixement profund de la realitat general i concreta dels Països Catalans. Sabem que una de les característiques bàsiques, probablement la principal, que defineix la ciència és el seu caràcter universal, entès des de la perspectiva metodològica i de l'abast dels objectius de les conclusions en la recerca; és a dir, explicat de manera molt simplista, un mètode científic és vàlid quan no és limitat solament a un aspecte de l'estudi de la realitat, sinó que pot estendre's a tots sense excepció, i quan els resultats que obtenim de la seva aplicació afecten d'una manera o altra qualsevol fenomen igual o semblant, sense que importi la seva localització. Així, doncs, en la investigació, no hi ha d'haver cap diferència de qualitat científica que pugui atribuir-se a l'amplitud quantitativa del context de la qüestió investigada ni a l'espai geogràfic en què aquesta s'ubica. Per tant, la recerca geogràfica humana, morfològica, etcètera, és igualment important si es refereix a un petit o a un gran territori; l'estudi científic de la fauna i de la flora d'un espai reduït no és menys profitós que el d'un espai de grans dimensions; objectivament l'interès de l'anàlisi de les manifestacions artístiques d'un país no té res a veure amb el fet que aquest sigui petit o gran, etcètera.

Si parlava d'una ideologia lingüística que genera arreu opinions diferents sobre les distintes llengües, també podem parlar d'una ideologia dominant sobre la ciència, segons la qual hom persuadeix que els fenòmens de tota classe que es circumscriuen en un perímetre de dimensions curtes siguin ignorats pels grans especialistes i deixats, si de cas, a l'estudi d'aficionats locals; m'apresso a matisar que el sentit del terme *perímetre de dimensions curtes* —o qualsevol altre de sinònim— no depèn ni exclusivament ni principalment de les seves proporcions reals, sinó que els prejudicis fan que es distingeixin els àmbits a estudiar per raons que van subtilment molt més enllà de llurs magnituds i que depenen de la importància política, econòmica, social, etcètera, de cada contrada.

Les universitats i els centres d'investigació en general a l'Estat espanyol estan concebuts amb una política de recerca que, si no és excepcionalment, no dona cabuda a allò que és propi d'àmbits restringits —insisteixo vehementment en la càrrega ideològica amb què expressament s'omple aquest concepte. Si abans he emprat l'expressió gràfica de «folklorització» d'una llengua, podem també, paral·lelament i semblantment, parlar de la «folklorització» de determinats interessos d'investigació, els quals es «provincianitzen», per tal de separar-los d'aquells que han d'ésser realment els exclusius de les institucions importants dedicades a la recerca.

No cal que reporti ací exemples concrets lamentables d'actituds de membres de comissions o de tribunals universitaris respecte a determinats treballs científicament impecables, però que —ai las!— s'ocupen de problemes que es titllen de «menors»; penso que encara és més il·lustratiu, perquè demostra que parlem d'un capteniment general, ressaltar que molts d'aquests resultats d'investigació pateixen inexorablement l'ostracisme de les revistes especialitzades de major prestigi i solament poden veure la llum a través de publicacions molt poc considerades o fins i tot inconegudes entre els investigadors.

En suma, podem concloure que a les universitats i als centres d'investigació dels Països Catalans la recerca sobre arguments que els afecten privativament és marginada. La botànica, l'onomàstica, la vulcanologia, la dialectologia, el pensament polític o filosòfic, la història, els sistemes de producció, etcètera, si se centren específicament en aquests territoris, o hi compten restant mèrits a la tasca d'investigació i a l'investigador que s'hi dedica, perquè són considerats secundaris, o simplement no hi tenen lloc. Acceptació amb reserves o exclusió que, a part de la incongruència i el greuge que suposen, tenen com a conseqüències la impossibilitat d'ésser reconeguts com a investigadors de primer ordre els professionals que s'hi dediquen i, doncs, les dificultats d'obtenir ajuts de tota mena de les diverses instàncies que planifiquen la política de la recerca.

Davant d'aquesta realitat, hi caben, almenys, dues reaccions possibles: la de l'autoodi i el resultat menyspreu per tot allò que és propi de països minoritzats, és a dir, l'acceptació resignada que hom forma part d'una realitat nacional disminuïda que no mereix la mateixa atenció i el mateix interès que qualsevol altra, o bé la determinació a cercar vies alternatives que permetin la normalització respecte a aquestes situacions de subordinació. Segur que hi ha altres camins, però la història fins avui ens ha demostrat a bastança que el que hem de descartar és el del canvi d'actitud dels poders centralistes perquè entenguin que qualsevol realitat i qualsevol bon especialista són igualment essencials per a l'estudi i la investigació.

Justament en els objectius fundacionals es remarca allò que el preàmbul dels Estatuts de l'Institut d'Estudis Catalans ha volgut recollir explícitament i expressament, i que té a veure amb el que acabo d'exposar: dedicar-se a l'«alta recerca en els àmbits de la cultura catalana, en especial, la metodologia històrica aplicada a les ciències humanístiques, l'estudi, la codificació i el desenvolupament de la llengua catalana».

És a dir, als nostres dies, continua essent imprescindible que l'exigència i el rigor científics en l'alta recerca s'adrecin de manera capital a la cultura catalana, les humanitats i la llengua pròpia; no debades, sinó perquè aquests són els espais que més fàcilment es ressenten de les conseqüències de la situació a què m'acabo de referir. Si no cerquem la solució que faci viable la tasca científica aplicada als Països Catalans, ningú més no ho farà per nosaltres: una lliçó massa llarga ens ho demostra amb escreix...

Quant a la necessitat *b*: una major aplicació de la interdisciplinarietat, em sembla evident que la cohesió implícita entre els membres que constitueixen una mateixa institució científica facilita els intercanvis constants de punts de vista, d'opinions, de treballs d'investigació en curs o terminats, etcètera, que promouen l'habitud de la discussió més enllà dels cercles professionals amb què hom està normalment més estretament relacionat. Cal, endemés, que afegeixi que l'existència de cinc seccions diferents a l'Institut d'Estudis Catalans, que s'apliquen cadascuna a uns àmbits del saber determinats: a Històrico-Arqueològica, la Filològica, la de Ciències Biològiques i la de Ciència i Tecnologia, així com llurs diverses vint-i-sis societats filials, dedicades també a la investigació en terrenys científics distints, afavoreixen el contrast i la complementarietat en la visió dels problemes que els ocupen de manera més específica.

Vivim en un temps i en un país en què impera un individualisme salvatge, que no ajuda a fer avançar el coneixement científic. Dic intencionadament «en un temps i en un país», perquè hom sap que patim de manera especial el dèficit del treball en equip, notòriament més habitual en altres contrades. I la manca de transversalitat de totes i de cadascuna de les especialitats té, si més no, una doble repercussió negativa: primerament, impedeix una visió prou àmplia dels fenòmens que hom investiga, els quals, doncs, són estudiats des d'una atomització que no s'adiu amb llur objectivitat; és un efecte no desitjable de caràcter metodològic que desvirtua allò que sotmetem a les anàlisis científiques i, per tant, les anàlisis mateixes; que desenfoca allò que hom estudia perquè ho deslliga del context natural panoràmic; és, en suma, un defecte que resta fiabilitat a la tasca investigadora.

En un sentit diferent, primerament, si, d'una banda, és impossible que un investigador sigui un gran expert en moltes especialitats, de l'altra banda, sovint és imprescindible que un projecte de recerca hagi d'ésser abordat des de perspectives diverses, que reclamen la intervenció variada; consegüentment, o ens habituem al treball en col·laboració entre experts d'iguals i de distintes branques o d'antuvi condemnem la tasca investigadora a resultats fatalment fragmentaris o del tot erràtics, que hauran d'ésser esmenats, matisats, complementats, etcètera, a posteriori. Segonament, fa menys eficients i menys eficaços els pocs recursos materials i humans que es destinen a la ciència, ja que des del treball individual i no interdisciplinari és inevitable que es repeteixin amb molt poques alteracions —o amb cap ni una— treballs elaborats per investigadors diferents: hi ha una desconeixença d'allò sobre què treballa altri, i, doncs, no és rar que s'insisteixi inútilment sobre algunes qüestions i que s'arribi, amb igual inutilitat, a les mateixes conclusions per vies paral·leles que s'ignoren entre si.

L'Institut d'Estudis Catalans aplega especialistes en una bona part de les matèries científiques, que, només per això, incentiva el treball des d'una interdisciplinarietat que es fa molt més difícil de practicar a les universitats i als centres d'investigació semblants o que en depenen.

Remarco, doncs, que la convivència a l'Institut de cinc seccions amb llurs respectives societats filials que es dediquen als principals camps del saber permet que s'hi agrupin investigadors de totes les universitats i de tots els centres de recerca dels Països Catalans. L'Institut d'Estudis Catalans és per això una plataforma esplèndida que

possibilita el contacte entre professionals d'una mateixa àrea i entre els d'àrees diferents; ha de reforçar aquest paper fonamental de reunió de tots, que les peculiaritats de la vida contemporània fan particularment difícil.

En conclusió, el principi fundacional del rigor científic no solament continua essent plenament vigent, sinó que l'Institut se'l pot i se l'ha de plantejar des de la necessitat i la possibilitat d'unes constants i fluides interrelacions amb les universitats, el Consell Superior d'Investigacions Científiques i tots els altres instituts d'alta recerca existents en els Països Catalans, per tal de poder planificar una investigació no reiterativa sobre aspectes específics de la realitat cultural d'aquests territoris.

Avui, ja entrats en el segle XXI, l'Institut d'Estudis Catalans és encara una alternativa científica, però no a la manera com ho havia d'ésser i ho va ésser en concebre's i en fundar-se a inicis del segle XIX: aleshores no podia sinó perfilar-se com una institució singular d'investigació en un context en què ni la universitat ni cap altre centre oficial no acomplien a bastament, per raons complexes que ara no és el cas d'analitzar, les funcions que els pertocaven; als nostres dies, en canvi, les funcions de l'Institut han d'emmarcar-se en el ventall general, prou vari i actiu, que el país ofereix en el món de la investigació, mitjançant la programació d'unes tasques molt precises que com a corporació i acadèmia ha de dur a terme, i d'unes altres que ha de compartir amb les seves contribucions mitjançant convenis amb entitats. Sempre i en qualsevol cas actuant com a catalitzador en les relacions interpersonals i intercientífiques dels investigadors pertanyents professionalment i laboralment a seus diferents.

Amb tot el que he subratllat, he volgut emfasitzar que l'Institut d'Estudis Catalans no ha de fusionar-se amb la resta d'institucions; hi ha de treballar conjuntament en la mesura que calgui, però tenint ben perfilats uns objectius propis inconfusibles. Dit altrament, l'aportació que els membres de l'Institut hi han de fer ha d'ésser ben diferenciada d'aquella que fan socialment i científicament en llurs llocs de treball habitual: l'Institut d'Estudis Catalans no en pot ésser un simple perllongament.

Si he volgut aturar-me tant —i potser reiterativament— en aquest principi fundacional, és perquè crec que, dels tres, és el que mereix més atenció, en el sentit que el canvi substancial de la política i de la programació oficials de la investigació en el món universitari i en les altres institucions que s'hi dediquen, ens obliga a la reflexió sobre la conveniència o no de la seva continuïtat.

La convicció que l'Institut té en aquest terreny unes funcions pròpies ineludibles a complir es vincula, nogensmenys, a la convicció igualment profunda que de cap manera aquestes funcions no l'han de dur a convertir-lo en un apèndix; són primordials els conceptes de singularitat i de complementaritat en la direcció que he pretès d'apuntar.

LA CATALANITAT

Si és clar que continua dempeus el principi de l'exigència científica, què no hem de dir del principi de catalanitat?

No és necessari subratllar l'obvietat que som un país subordinat respecte a un Estat que, malgrat que històricament és plurinacional i que teòricament hom no gosi oposar-se a aquest caràcter, sempre ha practicat, amb graus diferents d'opressió segons els períodes i els règims polítics dominants, un centralisme que imposa la llengua castellana com a hegemònica, que menysté les restants, i una pretesa cultura espanyola que espigola d'ací d'allà manifestacions que són pròpies exclusivament d'altres comunitats, arrabassant-les, desvinculant-les, desnaturalitzant-les, doncs, en benefici d'una unitat artificial, la qual, fins i tot contra allò que en contextos de democràcia s'ha hagut de reconèixer constitucionalment i estatutàriament, ha esdevingut l'obsessió i l'objectiu a què cap tipus de govern centralista no ha volgut renunciar.

Estalvio, doncs, d'estendre'm en aquest problema de no acceptació de la diversitat lingüística, cultural, social, econòmica, etcètera, que distingeix els Països Catalans.

Insisteixo, en canvi, en el concepte de catalanitat present també en la ideologia d'Enric Prat de la Riba i en aquells que el seguiren en la creació de l'Institut d'Estudis Catalans. Es basava, d'una banda, en l'aprofundiment en la història pròpia: vet aquí per què la primera secció constituïda a l'Institut fou la Històrico-Arqueològica i no la Filològica; també en la necessitat de comptar amb una Acadèmia de la llengua, que es proposés d'antuvi reordenar l'idioma; el català havia estat malmès perquè se n'havia vetat l'ús en els registres més formals; en conseqüència, en poder-l'hi recuperar, es trobà mancat d'una normativa gramatical i lèxica clara i unitària; mancança que tenia la seva expressió més gràfica en els usos literaris i científics a l'albir dels gustos personals de cada escriptor; era urgent, doncs, establir-ne la codificació; i, de l'altra banda, en la conveniència que els escriptors i els científics no haguessin de recórrer a una llengua aliena —l'espanyol— per manca de recursos adequats en la pròpia; per a la qual cosa no els podia faltar l'orientació en emprar-la, que els donés la seguretat sociolingüísticament del tot necessària que se servien d'un idioma de cultura com qualsevol altre, que cohesionava sense esclatxes una producció escrita no caòtica ni arbitrària, sinó compacta, única, perquè no li faltaven la gramàtica i el lèxic preceptius que, no solament caracteritzen la normalitat d'una llengua, sinó que en són la condició inesquivable que evita la seva fragmentació i ulterior desaparició.

És a dir, el rigor científic havia de poder plasmar-se en l'espontaneïtat de la llengua catalana i, per tant, la catalanitat havia de llevar els impediments per a poder-s'hi expressar en tots els registres. La catalanitat no s'hauria pogut sostenir sense la base del control que implica la codificació lingüística, la qual és la condició primera per a l'extensió social d'un idioma. Per això, encara que no hi ha dubte que en l'esperit fundacional de l'Institut d'Estudis Catalans la catalanitat s'entén essencialment com la possibilitat de manifestar-se naturalment sense restriccions de cap mena d'acord amb la idiosincràsia que caracteritza els Països Catalans, remarco l'aspecte que em sembla més destacable, que és el de la llengua —llengua i nació es confonen en un concepte únic—,

i no insisteixo en el que, essent primordial, és més perspiciu per a tothom: el de la incomprensió i la consegüent negació dels drets nacionals des dels governs centrals i centralistes.

És essencial que hom distingeixi adequadament la catalanitat de l'Institut d'Estudis Catalans que es tradueix en la funció d'acadèmia de la llengua catalana, de la catalanitat entesa com l'objectiu general que la ciència s'expressi en la llengua pròpia. Ambdues concepcions, tot i que són necessàriament interdependents, exigeixen sengles desenvolupaments. Amb l'afirmació següent serà fàcil d'entendre el que pretenc de dir: a la Secció Filològica li correspon el treball de la investigació científica respecte a la llengua catalana, mentre que és el conjunt de l'Institut com a corporació, amb totes les seves seccions, qui constitueix l'acadèmia de la llengua, encara que les funcions es deleguin en la mateixa Secció Filològica. Una cosa és estudiar, posem per cas, la realitat sociolingüística d'un determinat territori, les varietats diatòpiques del català, etcètera, i una altra molt diferent és establir-ne la normativa, la preceptiva lingüística i definir-ne l'ús estàndard desitjable. És evident, tanmateix, que les aportacions dels estudis i les reflexions de la Secció Filològica en general són les que més influeixen sobre la determinació de la codificació de la llengua. Aquesta convicció explica que Enric Prat de la Riba creés simultàniament la Secció Filològica i la Secció de Ciències.

Una consideració així obliga a un replantejament sobre l'actuació de l'Institut d'Estudis Catalans entorn de la llengua catalana, en el sentit que s'ha identificat erròniament la Secció Filològica com a l'única responsable de la reglamentació del català, amb una relativa desvinculació d'aquest fi per part de les altres quatre seccions. Aquesta tergiversació, ultra no respondre als objectius fundacionals de l'Institut, és particularment greu si tenim en compte la importància en el món actual de la nova terminologia o de les accepcions obsoletes dels mots que exigeixen una revisió d'acord amb els avenços en totes les àrees del coneixement sense excepció.

Insistir sobre la vigència del principi de la catalanitat em sembla redundant, perquè hom coneix a bastament quina és la consideració que mereixen als nostres dies les llengües que no tenen estat propi, les llengües en definitiva amb poc poder. Però, endemés, i en relació amb el tercer principi de què tot seguit parlaré, la nova societat de la informació, del coneixement, de la globalització ens reclama esforços ingents perquè la llengua catalana sigui present en tots els àmbits; d'una manera especial en el de les noves tecnologies, en el món cibernètic, digital; altrament, restaria com a idioma secundari apte per a funcions limitades a una domesticitat suïcida.

L'OBERTURA A L'EXTERIOR

Si Enric Prat de la Riba l'any 1907 parlava ja de l'obertura a l'exterior com a principi que havia de caracteritzar l'Institut d'Estudis Catalans, què no diria avui? El fundador de la Institució va demostrar un esperit de treball sense fronteres que l'honora.

Els Països Catalans han aportat històricament un patrimoni substancial i quantitativament destacable, que no pot quedar-se reclòs en llur àmbit. I, en un altre sentit, també s'han sabut fer eco dels nous corrents més decisius en el terreny científicocultural. Enric Prat de la Riba volia que aquest tarannà es consolidés, s'intensifiqués, superés temptacions reduccionistes i provincianes. Des del coneixement de nosaltres mateixos, des de la lleialtat a la pròpia identitat, amb l'anàlisi de la realitat global des de la idiosincràsia que ens caracteritza, hem de projectar-nos sense restriccions al món.

La globalització és un procés que neix amb el nou mil·lenni. Estem construint la Unió Europea com a conjuminació d'esforços per a aconseguir el futur. En principi, tot allò que suma és encomiable. Però tant l'uropeïtzació com la mundialització mostren indicis d'intents d'homogeneïtzació, és a dir, de la tendència contrària a sumar: la voluntat d'una igualació en favor dels més poderosos, la qual podria anorrear realitats que no ho són tant. És bo que desapareguin fronteres administratives en benefici d'un enfortiment de les relacions entre tots els pobles; però mai a costa d'eliminar ni una sola llengua, ni una sola cultura. Quin argument democràtic podria justificar el menysteniment envers cap idioma i la visió del món que li és inherent?

En definitiva, crec igualment que no cal que insistim en la vigència d'aquest tercer principi fundacional. Una vigència a la qual hem d'afegir, com dic, les especificitats que marquen la política mundial d'inicis del segle XXI, tan distintes de les que eren pròpies del temps d'Enric Prat de la Riba. En aquest sentit, no podem deixar de referir-nos a l'hegemonia de les noves tecnologies. La cibernètica permet unes interconnexions inimaginables l'any 1907. Internet fa possible unes relacions ràpides i constants entre tots els professionals d'arreu. Ningú no dubta que en el futur augmentarà encara la facilitat en l'intercanvi d'informació, de coneixements, de resultats de la investigació, de recerca aplicada; aquelles comunitats que restin fora d'aquest cercle tindran dificultats enormes per a ésser prou considerades en el concert mundial. Tant la ciència com la llengua catalanes, no solament han d'expandir-se sense límits, sinó que, endemés, ho han de fer mitjançant la inserció plena en les noves tecnologies.

* * *

Heus ací, doncs, que les funcions que Enric Prat de la Riba atribuï a l'Institut d'Estudis Catalans en crear-lo continuen vives. Òbviament, en unes circumstàncies de tota mena diferents a les del 1907. Però en el fons, amb la mateixa potència relativa d'aleshores.

L'Institut d'Estudis Catalans és encara imprescindible per a defensar des de tots els territoris de llengua catalana el rigor científic, la catalanitat i la projecció universal.

Moltes gràcies!